

ACC. N:o R M. 16591:1-7.

Landskap: Skåne Upptecknare: Bengtsson Ahlström
Härad: Berättare: Herman Hedquist, Lunds
Socken: Lunds Berättarens yrke: Typograf
Uppteckningsår: 1966 Född år 1897 i Lunds

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

(eft. omma.
fr. lista; se
rundskrivelser)

Typografminnen. s. 1-7.

Skriv endast på denna sida.

ACC. N.R M. 16591:/.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jag började på ett mycket litet tryckeri i Eslöv, August von Ekenstens Tryckeri. Där fanns bara en utlärd och ett par lärlingar. Det var ett rent accidenstryckeri, större arbeten gjordes inte. Inte heller fanns där några större pressar, man hade ett par digelpressar, det var allt.

Eftersom stället var så litet, fanns det heller ingen skillnad mellan tryckare och sättare. Man fick hjälpa till med allting. Ofta tryckte man själv i digelpressen det man nyss hade satt. Digeln hade givetvis handiläggning, man hade ett par stycken pressar. En av dem var av den gamla Liberty-typen, som inte finns nu längre. Den var lite omodern ~~och~~ redan när jag började. Det var år 1914.

Jag var 16 år då. Efter skolans slut började jag som springpojke hos en klädeshandel, men efter ett par år funderade man naturligtvis på att skaffa sig ett yrke, som man säger. Att det blev ju typograf har sin egen historia. Det var nämligen så, att jag var så förfärligt liten till växten och klen på den tiden. Mor tyckte att jag skulle ha ett lätt yrke, där man inte behövde arbeta så tungt, och så kom tanken på att bli typograf upp. Eftersom jag sprungit ärenden och sådant hade jag lärt känna boktryckare Ekensten, så jag gick upp till honom och frågade om jag kunde få bli lärling på hans tryckeri. Det kunde han tänka sig, och så fick jag börja.

ACC. N:R M. 16591:2.

2

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Arbetet började klockan halv åtta på morgonen och slutade klockan sex. Jag fick komma tidigare och elda, så det var varmt i lokalen tills den utlärde anlände.

Någon egentlig utbildning med kurser och sådant som de har nu för tiden fick jag inte. Men jag lärde mig sätta på så sätt att man först lärde mig kasten och att skilja på olika stilar. Sen fick jag sätta igång på egen hand. Den utlärde sättaren gav mig ett manuskript på en accidenstrycksak och talade om bredd och höjd. Sén satte jag upp det och visade korrekturet för honom. Då kritiserade han vad jag hade gjort, sa att "det här ordet skall fram bättre, det blir snyggare om du tar den stilens i stället" osv., och så småningom började jag begripa lite själv. Det var egentligen en ganska god träning.

Jag stannade i Eslöv tills jag blivit utlärda, men samma månad började jag på ett nytt tryckeri. Och hade jag varit på ett av Sveriges minsta, kom jag nu till ett av de allra största - Centraltryckeriet i Stockholm, nuvarande Esselte.

Jag vart rent förskräckt i början. Där var det andra takter. Jag fick börja i bunten och lära mig massor om utskjutning av formar och sådant där. Det var mycket nyttigt. Här förstod jag verkligen hur mycket det fanns att lära, om man vill bli en god typograf. Accidenssättarieret på Centraltryckeriet hade femtio sättare på den tiden. Det sägs ju att stockholmarna är högfärdiga, emn jag måste säga.

att jag hade utomordentligt trevliga arbetskamrater. De lärde mig mycket nytt. På den tiden fanns ju inga layout-män som det finns nu. Man fick ett handskrivet eller i bästa fall maskinskrivet manuskript, och så fick man välja stilar och disponera utrymmet själv. Till att börja med hjälpte mig kamraterna tillräffa. "Så där stora stilgrader får du ta till när du kommer till Eslöv," sa de till mig och härmade min skånska. Den typografi jag lärt mig var ju omodern i Stockholm. Men ganska snart lärde jag mig också hur det skulle vara, och mina accidenter blev lika snygga som kamraternas.

Nu började jag också förkovra mig. Jag läste de facktidskrifter som fanns och läste de artiklar som Waldemar Zachrisson och Hugo Lagerström, som var den tidens ledande teoretiker, publicerade. Och när jag varit på Centraltryckeriet ett par år sökte jag plats hos Hugo Lagerströms tryckeri: Bröderna Lagerström, som på den tiden låg vid Vattugatan i Klara, som så många andra tryckerier på den tiden.

Där trodde jag att jag skulle få arbeta med alla de fina tidskrifterna som Hugo Lagerström gav ut, men där bedrog jag mig. Det var bara de allra ärlsta sättarna som han släppte i närheten av dem. De sättarna var förmare än alla andra i tryckeriet.

Jag kom rätt snart tillbaka till Centraltryckeriet. Jag hade nämligen gjort väl ifrån mig när jag arbetade där, och en faktor där ordnade med Lagerström att

ACC. N.R M. 16591:4

4
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

jag fick sluta där och börja på nytt hos Centraltryckeriet, denna gång mot högre betalning.

I Stockholm var jag ju ungkarl och hyrde ett rum och åt på stan som alla andra ungkarlar. Eftersom vi arbetade i Klara åt vi mest på kaféer med matservering, eller på en hushållsskola på Kungsgatan, som hade riktigt bra mat.

På fritiden umgicks jag mest med två arbetskamrater som var gifta, och på somrarna var jag ofta tillsammans med en kamrat på Skansen eller Djurgården. Det var stockholmarnas nöje på denna tid. Där träffade man folk och där mötte man också sin fästemo.

Men Skåne lockade, och när ett arbete blev ledigt hos Håkan Ohlssons i Lund sökte jag det. Det var i början på 20-talet, och där stannade jag också till jag pensionerades för ett par år sedan, 68 år gammal. Egentligen pensionerades jag vid 67 års ålder, men jag stannade ett år extra och höll på med en statistisk utredning på kontoret.

Hos Håkan Ohlssons sysslade jag mycket med avhandlingar. Jag var nämligen tidigt intresserad av språk och gick på aftonkurser och läste hos Hermods tyska och engelska, och jag har lärt mig de två språken hjälpligt. Isynnerhet tyska, i slutet av 20-talet var jag tjänstledigt ett litet tag och var i Tyskland och

förkovrade mig. Jag lärde mig också åtminstone alfabetet på de vanligaste främmande språken, så att jag inte stod helt främmande om ett par rader grekiska dök upp i en avhandling. Det kunde ofta de gamla sättarna hos Håkan Ohlssons förr i världen, och det sparade naturligtvis mycket tid att ~~mannan~~ slapp stå och söka efter typerna i kasten, när man skulle sätta något sådant. Jag läste också lite ryska för en ryss som bodde här i Lund på 20-talet, och som flytt hit undan revolutionen. Senare skrev jag också en broschyr, som Ohlssons lät trycka och använder som handbok inom företaget, där jag ställde upp alla främmande alfabet, matematiska tecken och sådant som ~~före~~ tryckeriet har. 1939 befordrades jag till faktor, och sen dess har jag arbetat som sätterifaktor där.

Skall man jämföra de arbetsplatser jag varit på så är naturligtvis antalet anställda det som först faller i ögenen, när man jämför Centraltryckeriet och Håkan Ohlssons. PÅ Centraltryckeriet var vi 600 anställda sammanlagt. Det var också mer fart och fläkt där, eller om vill uttrycka det så - mer jäkt. I Skåne tog man det lite lugnare. Hos Håkan Ohlssons var var det också - naturligt nog - ett mer personligt förhållande mellan chefen och de anställda. Å andra sidan fuskade man mer i arbetet, kom försent i större utsträckning och sånt där på Stockholmstryckerierna.

Det gjorde man sällan hos Ohlssons. Lönen var dock nämligen bättre i Stockholm. De gamla avtalen var strängt dyrortsgrupperade. Jag hade 120 kronor i veckan på Centraltryckeriet, men fick bara 80 kronor hos Håkan Ohlssons. Och den summan sänktes till 60 kronor när det kärvare ekonomiska klimatet satte in

ACC. N.R M. 16591:6.

på 20-talet.

6
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Centraltryckeriet var också modernare än Håkan Ohlssons när det gällde utrustning, materiel och sådant. Men Håkan Ohlssons modernisera, de hade två sättmaskiner när jag började men köpte två till några år därefter, och i slutet av 30-talet byggdes hela tryckeriet om.

Framför allt blev allting mer lättstädat och hygieniskt. Och med den bättre hygienen i arbetslokalerna försvann också t.ex. blyförgiftning. Enligt min uppfattning orsakas den främst av allt damm och skräp som låg i de gammaldags kasterna, ~~som~~ ju på den tiden inte dammsögs eller rengjordes ordentligt. Dessutom satt sättarna ofta vid kasten och åt en frukostsmörgås och då höll de i smörgåsen med sina smutsiga fingrar och fick på så sätt blydammet i sig. Redan 1925 lät Håkan Ohlssons ~~kyggxekk~~ inreda ett lunchrum, och det gjorde mycket till för att förbättra hygienen.

Andra förbättringar som gjordes när sönerna övertog tryckeriet var att man t.ex. avskaffade det klassiska typografiska systemet som baserar sig på kvartpetiten och ciceron och införde det moderna punktsystemet som ju både är mer praktiskt och lättare att lära. På femtioalet inrättade företaget dessutom en lärlingsskola, så att lärlingarna skulle få en rationellare utbildning.

ACC. N.R M. 16591:7

7
FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

Det fackliga har jag alltid varit intresserad av. Jag organiserade mig redan som sextonåring i Eslöv. Där fanns en typografavdelning, som huvudsakligen bestod av arbetare från Eslövs-tidningen. Ordföranden var en maskinsättare, och vi brukade ha möten hemma i köket hos honom. Efteråt kokte hans fru kaffe och bjöd på. Förbundet har gjort mycket för att få upp lönerna, och framför allt hade det en mycket bra sjukkassa. Förr fick man ju ingenting från arbetsgivaren och ingenting från staten heller om man blev sjuk, och därfor var sjukkassan mycket värdefull.